

Kungl. bibliotekets remissvar på AI-kommissionens Färdplan för Sverige (SOU 2025:12)

Sammanfattning

Kungl. biblioteket (KB) delar övergripande den problemformulering och målbild som beskrivs i Färdplan för Sverige (SOU 2025:12). KB bedömer därför att det är av vikt att förslaget i *Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta prop. 2024/25:60* om behovet av att ytterligare kartlägga och analysera möjligheter och utmaningar med KB:s arbete med AI-modeller för forskning, samt hur denna verksamhet kan bidra till att möta behov av AI från andra relevanta verksamheter i offentlig sektor, realiseras.

KB:s samlingar är de främsta för det svenska språket och de nationella minoritetsspråken för text, ljud, bild och video. Eftersom KB:s AI-modeller baseras på dessa samlingar håller AI-modellerna mycket hög kvalitet, särskilt i förhållande till modellernas storlek. Ett aktuellt exempel är forskningsresultatet KB:s ljudmodell KB-Whisper som presenterades i februari 2025 och som är påvisbart avsevärt bättre än jämförbara modeller.¹

KB är positiva till förslaget om att stärka folkbibliotekens arbete med att öka kunskapen om hur AI kan användas för kunskapsinhämtning och lärande. Strukturer och erfarenheter från KB:s regeringsuppdrag om att genomföra ett digitalt kompetenslyft för folkbiblioteken 2018-2020 (Ku2016/02084/KO, Ku2017/02646/KO) går att tillämpa även i AI-kommissionens förslag.

Övergripande synpunkter

- KB instämmer med AI-kommissionen att AI är en systemövergripande teknologi.
- KB menar att Färdplanen bättre hade kunnat beskriva hur KB:s digitala samlingar inom samtliga modaliteter (text, ljud, bild, video) har möjliggjort för KB att ta fram flera AI-modeller
- KB konstaterar att Färdplanen förbiser att den digitalisering KB, och andra kulturarvsinstitutioner, har genomfört endast är utförd på en bråkdel av samlingarna och att detta på lång sikt hotar Sveriges förmåga till självständighet inom utveckling av AI-modeller för språk.

¹. I forskningsprojektet samarbetade KB med Sveriges riksdag för tillgång till ljud och transkriptioner från debatter i kammaren, Sveriges television för programutsändningar med undertexter samt med Institutet för språk och folkminnen (ISOF) för användning av inspelningar av dialekter. <https://kb-labb.github.io/posts/2025-03-07-welcome-KB-Whisper/>

- KB delar Färdplanens slutsatser att de satsningar som görs på forskningen kommer leda till ett ökat användande av AI inom forskarsamhället.
- KB är positiv till AI-kommissionens förslag om att stärka folkbibliotekens arbete med att öka kunskapen om hur AI kan användas för kunskapsinhämtning och lärande.
- KB instämmer i behovet av att skapa förutsättningar för samverkan och innovation inom offentlig sektor. AI-verkstaden bör därför ges förutsättningar att informeras med språkmodeller från KB och framtagning och förfining av språkmodeller bör samordnas av KB.

Specifika synpunkter

- KB menar att det bör övervägas ett liknande uppdrag till KB som har getts till Nasjonalbiblioteket i Norge för utveckling av AI-modeller (tildelingsbrev till Nasjonalbiblioteket 2025, 23/5753).
- KB bedömer att om förslagen i pliktmaterialutredningen (SOU 2021:32), som är anpassad efter dagens alltmer digitala publicering, genomförs blir sammantaget effekten att betydligt mer material blir tillgängligt för utveckling av svenska språkmodeller.
- KB ser positivt på förslaget att ändra OSL så att presumptionen är att det inte ska råda sekretess mellan myndigheter.
- KB vill särskilt påpeka att ett uppdrag som omfattar folkbiblioteken behöver formuleras så att det finns utrymme att utforma verksamhet utifrån lokala behov och förutsättningar.
- KB anser att det skulle vara kostnadseffektivt för staten att fullt ut ta till vara på de nyttor som redan uppnåtts i KB:s AI-arbete tillsammans med forskningssektorn för att rationalisera och utveckla användandet av AI i offentlig sektor.
- KB bör vara del av satsningen på excellenscenter när det kommer till användande av kulturarvsdata för framtagande av AI-modeller.

Ställningstagande

KB:s bedömning av *Bilaga 2 AI-kommissionens Färdplan för Sverige* redovisas i enlighet med Konsekvensbeskrivningens indelning.

1.2.1 Problemformulering

KB instämmer med AI-kommissionen att AI är en systemövergripande teknologi där ”om någon del saknas får det konsekvenser för verkningskraften av åtgärder på andra områden”. Färdplanen påtalar att KB:s digitalisering av sina samlingar är ”en stor fördel i arbetet med att skapa en svensk språkmodell med god kvalitet”. KB:s digitala samlingar inom samtliga modaliteter har möjliggjort för KB att tillsammans med forskningssektorn ta fram flera AI-modeller utifrån behov som uppstår.

KB:s arbete med AI drar nytta av omfattningen och variationsrikedomen i samlingarna gällande såväl text, ljud, bild och video. KB:s samlingar har en innehållslig bredd och historiskt djup som är unik. Till exempel finns alla svenska dialekter och nationella minoritetsspråk representerade i KB:s digitala ljudarkiv och det digitala textarkivet omfattar så gott som alla former av skriven svenska och minoritetsspråk från såväl historiska som samtida källor. KB:s AI-modeller blir därmed inkluderande i förhållande till alla svenska och nationella minoritetsspråksanvändare. Utvecklingen av AI-modellerna utgår från KB:s samlingar som huvudsakligen inkommit som pliktexemplar, och det finns därmed ingen annan aktör som har samma möjligheter till denna AI-utveckling.

Färdplanen förbiser däremot att den digitalisering KB, och andra kulturarvsinstitutioner, har genomfört endast är utförd på en bråkdel av samlingarna. Den outnyttjade potentialen för utveckling av svenska AI-modeller som återfinns i de ännu inte digitaliserade samlingarna är därför mycket stor. Genomförs förslagen i pliktmaterialutredningen (SOU 2021:32), som är anpassad efter dagens alltmer digitala publicering, samt en satsning på digitalisering av en större del av de analoga samlingarna, blir sammantaget effekten att betydligt mer material blir tillgängligt för utveckling av svenska språkmodeller.

KB ser positivt på förslaget att ändra OSL så att presumtionen är att det inte ska råda sekretess mellan myndigheter. Ett biblioteks samlingar utgör inte allmänna handlingar, 2 kap. 14 § första stycket 3 punkten tryckfrihetsförordningen (1949:105). KB:s samlingarna kan behöva användas för att träna AI-modeller tillsammans med allmänna handlingar som förvaras hos andra myndigheter.

1.2.2 Målbild

KB instämmer i Färdplanens övergripande målbild att Sveriges ekosystem runt AI behöver stärkas. Det är positivt att Färdplanen föreslår att den nationella samordningen för utveckling av språkmodeller för svenska språket och de nationella minoritetsspråken behöver stärkas. KB bedömer att samordningsbehovet för att kunna använda rätt data i tillräckligt stora datasammanställningar (så kallade "data piles") i rätt sammanhang kommer vara betydande under överskådlig framtid. KB:s samlingar av kvalificerade data inom samtliga modaliteter utgör en central del i ett utvecklat ekosystem.

Kopplat till nationell säkerhet kan KB bidra till att staten blir självförsörjande avseende AI-modeller byggd på högkvalitativ svensk data från verifierbara källor.

Eftersom KB har de största och i särklass mest heltäckande datasammanställningarna i samtliga modaliteter, samt redan har betydande erfarenhet av att framgångsrikt hantera samordnings- och datarelaterade utmaningar för utveckling av AI-modeller, bör det övervägas att ge KB ett liknande uppdrag som Nasjonalbiblioteket i Norge, ”skal Nasjonalbiblioteket tilby grunnmodeller som aktører i offentlig sektor eller næringslivet kan finntrene og videreutvikle til å utføre nærmere spesifiserte oppgaver” (tildelingsbrev till Nasjonalbiblioteket 2025, 23/5753).

KB kan, som enda myndighet, ta fram de språkmodeller som behövs för det svenska språket och de nationella minoritetsspråken på både kort och lång sikt. Till dags dato har KB inom forskningsprojekt utvecklat drygt 70 AI-modeller inom samtliga modaliteter. KB:s AI-modeller har funnit användning inom samtliga samhällssektorer. Antalet nedladdningar av KB:s AI-modeller av forskare och utvecklare vid andra myndigheter och inom industrin är omfattande och kraftigt ökande. Mellan 2023 och 2024 ökade antalet nedladdningar av KB:s AI-modeller med 235 procent till 2 332 997 nedladdningar per år. Inga andra svenska språkinriktade AI-modeller är i närheten av den typen av omfattande användning.

Rätt kompetens, tillgång till superdatorberäkningskraft och utvecklad infrastruktur för AI-arbete finns på KB idag och KB ser stora möjligheter att svara upp till förväntningarna från såväl forskarsamhället som offentlig sektor, att fortsätta att utveckla arbetet med att träna språkmodeller för svenska och de nationella minoritetsspråken. För att ta vara på KB:s unika potential krävs dock en stabil långsiktig finansiering. KB har varierad data och stora datamängder samt goda legala förutsättningar (såsom möjlighet att tillämpa 15 b § upphovsrättslagen vid TDM för forskningsändamål). När andra myndigheter anger att de arbetar med AI-utveckling är det ofta vidareutveckling av de modeller KB har tagit fram och publicerat som öppna forskningsresultat som avses. KB:s modeller utgör således redan en grundbult för AI-utvecklingen i Sverige.

1.3.1 Konsekvenser för forskarsamhället och utbildningssektorn

KB delar rapportens slutsatser att de satsningar som görs på forskningen, och sedan Färdplanen presenterades aviserats i forskningsproposition 2024/25:60, kommer leda till ett ökat användande av AI inom forskarsamhället. KB instämmer också i vikten av att bygga på de initiativ som redan finns, i Sverige och utomlands. Centralt för detta är, som prop. 2024/25:60 konstaterar, ett behov av att ytterligare kartlägga och analysera möjligheter och utmaningar med KB:s arbete med AI-modeller för forskning, samt hur denna verksamhet kan bidra till att möta behov av AI från andra relevanta verksamheter i offentlig sektor.

KB:s AI-modellers kapacitet på svenska språket, i kombination med att modellerna som forskningsresultat kan användas fritt i en lokal miljö (vilket innebär att exponering av data i molntjänster inte är nödvändig), gör att tillgången till kvalificerade AI-modeller för forskning demokratiserats. Forskare och institutioner med begränsade resurser kan använda modellerna både för inferens och vidareutveckling av modellerna utan tillgång till dyra beräkningsresurser. Detta möjliggör en högre innovationstakt inom samtliga områden Färdplanen aviserar. Modellernas generella kapacitet gör att de redan används inom livsvetenskaperna (Life Science) och naturvetenskaperna (STEM). Den samhällsekonomiska nyttan av dessa forskningsresultat kan bedömas vara stor.

För att ta tillvara potentialen av AI inom forskning är en stark och ändamålsenlig infrastruktur för öppen vetenskap nödvändig. De nationella riktlinjerna för öppen vetenskap

som KB tagit fram,² ger riktning i det nationella arbetet för öppen vetenskap som även är till gagn för AI-strategin i Färdplanen.

1.3.2 Konsekvenser för arbetstagare och befolkningen i stort

KB är positiv till AI-kommissionens förslag om en satsning på folkbiblioteken om 100 miljoner kronor per år under åren 2025–2029 med syfte att allmänheten ska kunna få hjälp med att prova på och använda AI-verktyg kostnadsfritt, så som det beskrivs i bilagan Färdplan för Sverige. Satsningen förstärker folkbibliotekens pågående arbete med att främja medborgarnas medie- och informationskunnighet (MIK), med särskilt fokus på att använda AI på ett medvetet, kritiskt och kreativt sätt.

KB har i uppdrag att ha nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet och är därför lämpad att samordna den föreslagna satsningen. Strukturer och erfarenheter från KB:s regeringsuppdrag om att genomföra ett digitalt kompetenslyft för folkbiblioteken 2018-2020 (Ku2016/02084/KO, Ku2017/02646/KO) går att tillämpa även i AI-kommissionens förslag. Inom regeringsuppdraget utvecklades lärplattformen Digiteket, vilken KB tillhandahåller sedan dess. Digiteket kan fungera som en plattform för kompetens- och verksamhetsutveckling inom satsningen. Erfarenheter från regeringsuppdraget visar på att ett gemensamt uppdrag till KB och de regionala biblioteksverksamheterna gör det möjligt att kombinera gemensamma insatser samtidigt som lokala arbetssätt kan nyttjas och lokala behov kan mötas.

AI-kommissionens förslag skiljer sig från föregående regeringsuppdrag då detta främst är en satsning på de kommunala folkbiblioteken. KB menar att ett uppdrag till folkbiblioteken behöver utformas så att det lokalt finns utrymme att utforma verksamhet på olika sätt. Folkbibliotekens förutsättningar att jobba med AI skiljer sig åt då kommunerna har olika policyer för informationssäkerhet och användningen av generativa AI-verktyg. Även bibliotekens tekniska infrastruktur i form av datorer och internetuppkoppling ser olika ut.

KB efterfrågar större tydlighet kring de ekonomiska ramarna för förslaget i Färdplan för Sverige. Det är otydligt huruvida kostnaden för licenser till AI-verktygen, via den så kallade AI-hubben, ska finansieras inom förslaget. För ett likvärdigt utfall bedömer KB att den föreslagna summan i huvudsak behöver fördelas till de kommunala biblioteken för att finansiera exempelvis personal, kompetensutveckling och teknisk infrastruktur.

1.3.3 Konsekvenser för staten

KB menar att Färdplanens förslag att ”statliga aktörer [ges] möjlighet att utveckla AI-lösningar som kan höja kvaliteten och minska administrativa kostnader” får stöd av den i prop. 2024/25:60 aviserade kartläggningen och analysen av möjligheter och utmaningar med

² Kungl. biblioteket, Nationella riktlinjer för öppen vetenskap, 2024, <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-722>

KB:s arbete med AI-modeller för forskning, samt hur denna verksamhet kan bidra till att möta behov av AI från även andra relevanta verksamheter i offentlig sektor.

Synergieffekten av KB:s framtagning av AI-modeller för forskning har redan visat sig vid effektivisering av verksamheter inom flera svenska myndigheter. Som exempel kan nämnas att AI-modellerna används för att rationalisera processer i Domstolsverket liksom för att öka kvaliteten i analytisk verksamhet i Finansinspektionen och inom Säkerhetspolisen.

KB anser att det skulle vara kostnadseffektivt för staten att fullt ut ta till vara på de nyttor som redan uppnåtts i KB:s arbete tillsammans med forskningssektorn och att KB:s AI-modeller har en vidare potential i form av möjlighet till rationalisering och utveckling inom offentlig sektor. Med relativt små insatser kan väsentligt större nytta realiseras.

1.3.4 Konsekvenser för kommuner och regioner

KB ser samma möjligheter här som under 1.3.3.

1.3.5 Konsekvenser för företagen

KB ser samma möjligheter här som under 1.3.3.

1.4.1 Excellenscenter

KB bör vara del av satsningen på excellenscenter när det kommer till användande av kulturarvsdata för framtagande av AI-modeller. KB har nödvändig erfarenhet och har fortsatt att framgångsrikt söka och ta del av beräkningsresurser från European High Performance Computing Joint Undertaking (EuroHPC JU) – EU-kommissionens och medlemsländernas gemensamma infrastruktur för superdatorer. KB var den första myndigheten i Europa att använda EuroHPC-systemet och har fem projekt bakom sig sedan 2020. För närvarande pågår två projekt på Leonardo HPC System. KB är även en av 15 organisationer inom EU som har bjudits in att testa JUPITER, Europas första superdator i Exascale-klass, som blir det system med högst beräkningsprestanda som hittills har upphandlats av EuroHPC JU.

1.4.4 AI-verkstad för offentlig sektor

KB instämmer i behovet av att skapa förutsättningar för samverkan och innovation inom offentlig sektor. För att en AI-verkstad ska kunna leva upp till syftet krävs, som kommissionen konstaterar på flera ställen i rapporten, utöver infrastruktur, tillgång till kvalitativ och mångfacetterad data. När det gäller AI för språk är det KB som har sådan data. AI-verkstaden bör därför ges förutsättningar att informeras med språkmodeller från KB och framtagning och förfining av språkmodeller bör samordnas av KB. Detta eftersom en central del av samordningsansvaret för framtagning av språkmodeller är hantering och kurering av de kritiska datamängderna och dessa finns hos KB. För att kunna utnyttja befintliga nationella resurser bör det övervägas att ge KB ett liknande uppdrag som Nasjonalbiblioteket i Norge har (tildelingsbrev till Nasjonalbiblioteket 2025, 23/5753) för att utveckla språkmodeller för offentlig sektor på svenska och de nationella minoritetsspråken.

Karin Grönvall har beslutat detta yttrande. Forskningsstrateg Christopher Natzén har varit föredragande. I den slutliga handläggningen har också enhetschef Love Börjeson, handläggare Eleonor Grenholm, verksjurist Jerker Rydén och enhetschef Erik Stattin deltagit.

Yttrandet har signerats elektroniskt.

Karin Grönvall

Riksbibliotekarie

Christopher Natzén

Forskningsstrateg, Avdelningen för forskningsstöd och samlingsförvaltning